

השלכות ההינתקות על החברה הישראלית

מאיר אלרן

הקדמה

רבים רואים בביצועה המוצלח של ההינתקות של ישראל מרצועת עזה ומארבעה יישובים בצפון השומרון אירוע מכונן הן בתחום מדיניות החוץ של ישראל, בעיקר במערכת יחסיה עם הפלסטינים, והן בזירה הפנימית. לראשונה הכירה ישראל רשמית בחוסר היעילות של אחת מאשיות האסטרטגיה שלה בתקופה שלאחר מלחמת ששת הימים – הן לה והן לאינטרסים שלה. בלשונו של ראש הממשלה אריאל שרון, ביום תחילת ביצוע ההינתקות, ב-15 באוגוסט 2005, "אין זה סוד שגם אני, כמו רבים אחרים, האמנתי וקיוויתי שנוכל להיאחז לעד בנצרים ובכפר דרום. אך המציאות המשתנה בארץ, באזור ובעולם חייבה אותי להערכה אחרת ולשינוי עמדות". שמעון פרס היה בוטה יותר בהגדרתו כשקבע ב-12 ספטמבר 2005 כי "השהייה ברצועת עזה הייתה שגיאה היסטורית מתחילתה ועד סופה".

מאמר זה אינו עוסק בהשפעות של ההינתקות, בהיבט החשוב של הנסיגה מהרצועה לקווי 1967, על מדיניות החוץ והביטחון של ישראל. מטרתו לנסות ולהעריך את השלכותיהם האפשריות של תכנית ההינתקות ושל דרך ביצועה, בהיבט של סיום מפעל ההתיישבות ברצועה, על הזירה הפנימית, בתחומים שעשויות להיות בהם השפעות על הביטחון הלאומי. בשל הסערה העזה שחלפה בישראל בעניין ביצוע הפינוי של המתנחלים מבתיים, בשל הוויכוח הציבורי החרף שעורר הפינוי ובשל החשיפה התקשורתית המסנוורת שהוא זכה לה, יש מקום לבחון, גם בשלב מוקדם זה, כמה סוגיות מרכזיות העשויות להיוותר בשיח הציבורי ואולי אף לעצב, בתמהיל כלשהו עם התפתחויות אחרות, הבנות חדשות בחברה הישראלית.

אין ספק שבמבחן היוזם של תכנית ההינתקות היה ביצועה סיפור הצלחה. מול סיכונים מבית ומחוץ ותרחישי אימים שהופצו ערב ההינתקות, התבצע הפינוי הבעייתי מאוד של אלפי אזרחים מביתם, ללא נפגעים, ללא תקלות

של ממש ובמהירות ראויה לציון. המוטו שטבע צה"ל למבצע – "רגישות ונחישות" – שיקף תבונה רבה בתכנון, ניצול מושכל של תקופה ההכנה הארוכה וכושר ביצוע מרשים. במערכה הסבוכה על התודעה הישראלית, שהייתה אולי המערכה החשובה יותר, הייתה ידם של יוזמי ההינתקות, מתכנניה ומבצעייה על העליונה. מנגד, המתנחלים ותומכיהם, שפעלו רבות להשפיע על הציבור, ראשית כדי לסכל את תכנית הפינוי ולאחר מכן כדי לעשותה מנוף למניעת הישנותה בגדה המערבית, ודאי שנכשלו במשימתם הראשונה. בנוגע למידת הצלחתם למלא את השנייה, עדיין מוקדם לקבוע והמערכה עדיין בראשיתה.

מכל מקום, מאמר זה אינו יכול אלא לצאת מנקודת המוצא של הצלחת הביצוע. לו היה נכשל, והדבר לא היה בהכרח לא אפשרי, ההשלכות (גם) מבית היו בהכרח שונות לחלוטין – ואולי אף מידיות – בביטוייהן המעשיים. במה שנתפס כמערכה הגדולה בין הממלכתיות הישראלית ובין אלה המערערים עליה ניצחה הראשונה בבירור. עם זאת, גם אם היה כאן הישג מובהק לממלכתיות ולסוכניה, לא ברור אם הייתה כאן גם הכרעה ברורה וסופית.

ההייתה או חלמתי חלום (או האם יש טראומה?)

בשבועות שלפני ביצוע ההינתקות נוצר הרושם שיהיה זה אירוע קשה ביותר, בעל סיכונים גבוהים להידרדרות, ובכלל זה לפגיעות בנפש ולחריגות חריפות מהחוק ומנורמות התנהלות מקובלות בחברה הישראלית. רושם זה נוצר שלא במקרה. אפשר לשער כי לשני הצדדים, הממשלה וזרועות הביצוע שלה מזה והמתנגדים לה מזה, היה מלכתחילה עניין להקצין את הרגשת השבר הצפוי, בעיקר מתוך ראיית העתיד. בפועל, התנהל הפינוי כאמור בקלות רבה הרבה יותר מהתחזיות הרווחות בתקשורת, ובעיקר ללא נפגעים. בשבוע ההינתקות נרשמו¹ ארבעים ושבעה אירועים שהוגדרו כ"מקרי

קיצון" (ארבעים ברצועה ושבעה בשומרון), שבטיפול בהם שילב צה"ל צוותי משא ומתן מקצועיים ייעודיים (שהוקמו בעבר על פי לקח של משא ומתן מול טרוריסטים חוטפים בני ערובה). באספקלריה של שבועות קצרים לאחר ההינתקות, גם אם לא שככה הסערה לחלוטין, אפשר לומר שהשיח הישראלי עבר בעיקרו למחוזות אחרים. המפונים מבתיים חוו ללא ספק טראומה אישית, וזו אולי תחייב שנים של שיקום – פיזי ואולי אף תודעתי – אולם הציבור בכללו, שהיה חשוף מאוד לאירועי הפינוי, שנסקרו ברציפות ובאינטנסיביות ללא תקדים בתקשורת, חזר לשגרה. האם בעוד זמן לא רב יהיה אפשר לומר שהזיכרון העמום של גוש קטיף ידמה לזה של ימית (שלא להזכיר את זיכרון אלטלנה)?

חשוב להבין כי הישגה של הממלכה לאכוף את מדיניותה, גם בעצמה, אין בו כדי להסתיר את הבעייתיות הקשה של המצב שיצרו פינוי המתנחלים והריסת ההתנחלויות ואת המצוקות שהם עוררו בקרב חלקים של הציבור. הישג זה לא היה מובן מאליו כלל וכלל. כך אמר תת-אלוף גרשון הכהן, מפקד האוגדה המפנה ברצועת עזה, לאחר הפינוי, בריאיון לארי שביט במוסף הארץ²:

הייתה סכנה ממשית של שפיכות דמים. הייתה אפשרות שיתפתח בגוש קטיף מרי אלים. מה שהטה את כפות המאזנים כנגד התממשותה של סכנת שפיכות הדמים היה האופן שבו פעלנו, בנוכחות כוח רחב היקף, ובשיטת עבודה ייחודית שפיתחנו להקשר הרגיש [...] היה שם נשק, היה פוטנציאל של אלימות קשה [...] הייתה כאן התרחשות שהיה בה פוטנציאל של מלחמת אזרחים. היה כאן עימות עמוק מאד, עימות שיכול היה לפוצץ עם ולרסק מדינה. בנינו גשר מעל התהום.

בהמשך הדברים אנסה להתייחס לשאלה אם הגשר איתן, אם התהום נשארה פעורה או שמא חדלה מלאיים. בשלב זה אשאל רק האם אכן היה מלכתחילה בסיס מוצק לתסריטי האימים שהוצגו פומבית (בעיצובם של גורמים רבים ושונים) וקיבלו תהודה רבה בתקשורת? ואם כן, באיזו מידה?

ושמא היה כאן שיקוף (גם מראש וגם בדיעבד) של מניפולציה רב-כיוונית? על כל פנים, בתודעה הציבורית נתפס הפינוי, לפני התרחשותו ובזמן ההתרחשות ממש, כמהלך אדיר ממדים, קשה לביצוע ומאיים.

הצלחתו של התהליך עשויה אולי לתרום לעיצוב כמה מגמות חשובות.

■ חיזוק הלגיטימציה של השלטון הדמוקרטי וגורמי הביצוע שלו. מול ביקורת ציבורית גוברת על הפוליטיקאים, מקצתה ודאי מוצדקת ומקצתה ודאי תישמע גם להבא. הוכח כי השלטון בישראל, בהובלה נחושה של מסר ברור, בתמיכת הרוב הציבורי הדומם, מסוגל לקבל החלטות קשות ולבצע מהלכים נועזים של שינוי מגמה היסטורית, גם מול התנגדויות לגיטימיות – פוליטיות או של מגזרים מסוימים – וגם למשמע איומים לא לגיטימיים. בכך יש לפחות משום תקווה לעתיד.

■ ערעור מיתוסים לאומיים שנבנו בציבור הישראלי במשך שנים ואשר אימו (ואולי לשם כך נוצרו מלכתחילה) לקבע דפוסים שייתכן כי היו נכונים בשעתם, אך אינם עומדים עוד במבחן המציאות. כך בנוגע לתפיסת הביטחון המבוססת על אחיזה בשטחים, כך בנוגע לחסרונות הכיבוש והשליטה בעם אחר, כך בנוגע לתפקידה המוחלט של ההתיישבות כמעצבת עיקרית של מפת גבולות המדינה, וכך גם כשאי-אפשר כמעט לפנות יישובים יהודיים בשטחים. במילים אחרות, המקובלות בשיח הישראלי, מה שהיה עד כה בחזקת "לא יעלה על הדעת", מעתה אולי כן "יעלה על הדעת". המבחן הראשון ואולי הקרוב יהיה בפינוי מקצת המאחזים הלא חוקיים לפחות. סקר של **ידיעות אחרונות**³ מצא כי שישים ושמונה אחוזים מהנשאלים סבורים שצריך לפרק את המאחזים הלא חוקיים וחמישים וארבעה אחוזים חושבים שלאחר ההינתקות מעזה צריך לחדש את תהליך השלום ולגלות נכונות לפינוי שטחים ביהודה ושומרון.

■ עיצוב של נרטיב לאומי חדש בנוגע לגבולות העתיד של מדינת ישראל, בהסדר מדיני או חד-צדדי. קווי 1967 קיבלו ביציאה מעזה חיזוק ממשי, ואלה – עם רובו של תוואי גדר הביטחון (או ההפרדה) ועל רקע הסכמי השלום עם מצרים ועם ירדן והיציאה מלבנון עד קו הגבול הבין-לאומי – מעצימים את הלגיטימציה

הציבורית המעודכנת של הבחנה ברורה הרבה יותר של: "הם שם ואנחנו כאן". לנרטיב זה מתווספים עתה כמרכיב מרכזי "גושי ההתיישבות" הגדולים בגדה המערבית, אשר גם בהכוונה מודגשת וחוזרת של ראש הממשלה

האלוף ישראל זיו, ראש אגף מבצעים ותושב גוש קטיף

בתקופה האחרונה, מיועדים לייצר בתודעת הציבור תמיכה רחבה בהתוויית הגבולות החדשים עם המדינה הפלסטינית העתידית. אמנם מכאן עד ויתור על השטחים שממזרח לתוואי גדר הביטחון (או ההפרדה; ובכלל זה בקעת הירדן וחברון) ארוכה הדרך, אולם הנרטיב החדש תופס יותר ויותר מקום בתודעה הציבורית, וזו תסייע בבוא הזמן במתן לגיטימציה למימוש המגמה הלכה למעשה.

אדגיש כי מגמות אלה אינן הכרחיות או מידיות. יש לא מעט כוחות בשטח ובמערכת הפוליטית המתנגדים להן ויפעלו לסכלן. ברור כי ההתפתחויות הפוליטיות בחודשים הקרובים ישפיעו גם הן על הכיוון העתידי, אולי לא פחות ממה שהתרחש בהינתקות עצמה.

המחנה הדתי ציוני: השתלבות מול פיצול, השלמה מול הסתגרות

הסיפור המעניין בפרשת פינוי היישובים היה הקוטביות שבין השיח האזרחי לשיח היהודי. אמנם לתכנית ההינתקות של ראש הממשלה היו מתנגדים לא מעטים גם בקרב הציבור הרחב,⁴ גם בין נציגי הפוליטיים וגם במפלגתו הוא, אולם בפועל נראה כי רוב רובם של הפעילים שעשו מעשה ובאו ותמכו במתיישבים המתפנים בעת פקודה היו מקרב המחנה הדתי לאומי (השונה בתכלית מכלל הציבור הדתי) ולא מקרב הציבור הרחב שהתנגד לזימת ההינתקות וגם לא אלה מבין הפוליטיקאים מתוך הליכוד ומחוצה לו שהרבו להטיח (ועדיין מטיחים) ביקורת חריפה בראש הממשלה על זימתו. גם כאן, אולי מטבע הדברים, נשארו רבים בביתם. אם בצעד המחאה הגדולה בכפר מימון ב-24 ביולי, העימות הפיזי הגדול האחרון בין כוחות הביטחון למתנגדים, זה המוגדר כנקודת המבחן שהכריעה לאחר מכן את המערכה, היו כמה עשרות אלפים של מפגינים, אפשר להסיק מכך שגם – ואפילו – מרבית מצביעי המפד"ל נשארו בביתם.

למרות זאת, ברור כי ליבתו של המחנה הציוני דתי

חוותה בתהליך ההינתקות זעזוע קשה. תמציתו הרגשה (גם אמתית, גם מוחצנת) של נפילה מאיגרא רמא לבירא עמיקתא. מהכרה עצמית, רבת-שנים, של הזדהות אידאולוגית עם המפעל הממלכתי הציוני, שבמרקזו מפעל ההתיישבות בארץ ישראל המנדטורית,

להרגשה מופגנת של בגידה וניכור. לא מעטים במחנה הדתי הלאומי נתנו לכך ביטויים קשים. דוגמה בולטת לכך אפשר למצוא בדבריו של הרב יעקב מדן משיבת ההסדר "הר עציון"

בריאיון שהעניק לארי שביט ויאיר שלג במוסף הארץ.⁵

הציבור הציוני דתי קבל החלטה אסטרטגית לפני עשרות שנים לחיות יחד עם הציונות החילונית. החלטנו להקים ברית [...] המבוססת על רצון בתקומתה של המדינה. כעת הברית הזו הופרה. אלה שהלכו אתנו יד ביד לכל מקום, כולל לתוך האש, תקעו לנו סכין בגב [...] הבעיה היא עם האליטות החילוניות, ביחס אליהם אני חש את התחושה של סכין בגב.

אירועי ההינתקות ודאי הגבירו הרגשות קיימות מכבר בציבור זה, הנע זה שנים בין מגמות של שילוב למגמות של התכנסות מול המדינה החילונית. השאלה העולה כאן, גם בפי דוברים חשובים במחנה הדתי הלאומי, היא האם מה שמוצג כהפניית עורף מצד הציבור החילוני, הממשלה לערכי הציבור הדתי הלאומי ולצרכיו הייחודיים תחזק ותאיץ מגמות של התבדלות והסתגרות ואולי אף תקרב אותו לברית ערכית – חברתית עם המחנה הדתי. לעניין זה נדרש הרב יעקב מדן באמרו באותו ריאיון: "אנחנו, כדי להגיע לברית עם האליטות החילוניות הזנחנו את הברית היותר טבעית לנו עם הציבור החרדי. היום אני חושב שזו הייתה טעות. בעתיד ננהג אחרת".

בשלב זה מוקדם להעריך לאן יכוונו התהליכים הלכה למעשה. במחנה הדתי לאומי, שאינו עשוי מקשה אחת, מתקיים על כך ויכוח נוקב. יש לו שורשים חזקים מאוד המחברים אותו למדינה ולערכיה. יש גורמים חשובים בו המייחסים למדינה ולחיוזוקה גם ערך הלכתי ("מדינת ישראל היא יסוד כיסא ה' בעולם" לגרסת הרב קוק). עוד אין לזלזל באינטרסים החומריים והפוליטיים שמניב המשך השותפות בין המחנה הדתי לאומי ובין המדינה האזרחית. כך למשל קבע הרב יובל שרלו⁶ כי:

נכון הדבר כי המדינה לא מתנהלת לאור שיקולים של

התורה. אין דרך אחרת מאשר ליטול על עצמנו את האחריות ולשאול מה עשינו כדי לקדם שכן יקרה, ומה אנחנו יכולים לעשות עוד שלא עשינו. יש כה נרחב לפעולה, ובמקום להיות בייאוש גדול צריך להתחזק באמונה גדולה ולהסתער על המשימות הגדולות שיש לנו. אין מציאות כזו

לפני המשבר האחרון. זו תהיה אולי שאלת מבחן חשובה אחת בהקשר הרחב הנדון כאן.

השלכות אפשריות על גורמי הביצוע: צה"ל ומשטרת ישראל

אם היו סביב הסיפור הדרמטי של הפינוי זוכים ומפסידים, ברור שצה"ל ובמידה מפתיעה משהו גם משטרת ישראל מתייצבים בצד הזוכה, ובדין. שני גופי ביצוע ממלכתיים חשובים אלה השכילו לעשות מפרשייה סבוכה ובעייתית, מעשית ופוליטית, מנוף לקידום האינטרסים המוסדיים שלהם.¹⁰

מתוך תמונת מצב זו אפשר להעריך כמה השלכות אפשריות בנוגע לעתיד:

■ **צה"ל זכה במרחב גדול של לגיטימציה כגורם הממלכתי המוביל, היחיד היכול לעמוד באתגרים קשים שהמציאות מציבה לפניו והממשלה מטילה עליו.** הדבר בולט בייחוד לעומת ביקורת המותחת, לא תמיד בצדק, על אולת ידה של המנהלת המיוחדת שהוקמה לטיפול פרטני במפונים, זו האמורה לתאם את הפעילות עם משרדי הממשלה ה"אזרחיים". מכל מקום, לאחר ההצלחות של הצבא ומערכת הביטחון בדיכוי ובהכלת האנפתאדה השנייה, הצלחות שליו במידה לא מעטה של ביקורת וסימני שאלה, הצבא בא, במשימה אזרחית בעייתית, כ"מושיע האומה", אחדותה וערכיה. כזה שכמעט אין בלתו. אין באמירה זו כדי להמעיט במשהו מההצלחה האמתית של הצבא בתכנון, בהכנה ובניהול מצוין של המערכה. ההפך הוא הנכון.

שאלה אחרת, בשולי העניין, היא מה האדרה כזו עושה לחברה האזרחית הישראלית ולצה"ל בתוכה. מה שנראה סביר יותר הוא שגם בעתיד, אם תזדקק הממשלה לגורם ביצוע גדול ויעיל, גם במשימות שעל מידת הקונצנזוס שלהן מוטל סימן שאלה, היא תפנה בעיקר לצה"ל. פנייה עתידית כזו, בתרחישים אזרחיים המחייבים מסה גדולה של כוח מגויס, עלולה להיתקל (שוב) בהסתייגות מצד קברניטי צה"ל, גם אם אלה ודאי יירתמו למשימה בהנחיית הדרג המדיני. מכל מקום, הצלחת הדגם של ההינתקות אינה מחייבת הצלחות נוספות דומות בעתיד.

■ יש הגורסים כי העמידה המכובדת במשימות ההינתקות והפינוי תביא, במוקדם או במאוחר, לביטול מאפיינו העיקרי של צה"ל כ"צבא העם".¹¹ סוגיה זו היא בעלת חשיבות עצומה

של אי-יכולת להשפיע. תמיד יש, אם מוצאים את הדרך, וכיוון שאנו מלאים אנרגיות עצומות שהתגלו במאבק הזה אסור לנו להוליך את האנרגיות האלה למציאות של ייאוש ושל נקמה כי אם ללכת קדימה.

לכן סביר שהוויכוח המתקיים עתה יימשך. אבי רביצקי, איש החוג למחשבת ישראל באוניברסיטה העברית, מעריך⁷ כי המשבר יביא בו בזמן גם להתחרדות של גורמים מסוימים וגם לרצון באחרים להתגבר על הפער דווקא ולהתחבר מחדש לציבור החילוני. שי בנימיני, יושב ראש תנועת 'ציונות דתית-ראלית', צופה⁸ משבר עמוק שיפצל את הציבור הדתי-לאומי:

אנשים ירקו על הדגל, כינו בשמות את חיילי צה"ל ואת המדינה. הציונות הדתית תתפרק לשניים – חלק אחד יהיה חסר הזדהות עם המדינה [...] כי הוא כבר לא יהיה ציוני. הוא יזדהה עם העמדה החרדית הקלאסית [...] וחלק אחר ישמר את הציונות הדתית הקלאסית. זה הזרם המתון, ויחסית – הוא מיעוט.

הרב שלמה אבינר⁹ סבור כי אולי הגיע הזמן להופעת מפלגה ההולכת קדימה, המדברת בשם התורה, אינה מתפלגת אלא צועדת לאחדות גדולה יותר, מאגדת בתוכה את כל הנפזרים הקוראים בשם ד' בסגנונות שונים, מדתיים לאומיים ועד חרדים לאומיים, ומחב"ד ועד מימד.

נראה כי על ויכוח פנימי זה ישפיעו לא מעט גם עמדתה של הממשלה ומהלכיה. מבחינתה של המדינה היהודית הדמוקרטית, יש עניין מובהק שכוחות חשובים וחזקים כמו המחנה הדתי הלאומי ימשיך להיות פעיל ומשולב בתוכה ובמפעלותיה. יש בכך חשיבות לא רק מבחינת קיום הערך המופשט והמיתולוגי של ליכודה של החברה הישראלית כמנוף הכרחי לחיזוקה ויכולת עמידתה מול אתגריה מבית ומבחוץ אלא גם חשיבות מעשית לא זניחה בכל הקשור גם לתרומה של ציבור זה לצבא ולבניית משאביו האנושיים. מזה שנים רבות הולך ומתעצם חלקו היחסי של הציבור הדתי הלאומי בקרב המתנדבים ליחידות קרביות ולתפקידי פיקוד, ובכלל זה בשירות קבע לטווח ארוך. יש בכך גם מסר וגם תרומה מעשית של הובלה ערכית. בחברה הישראלית, המתאפיינת בפיצול הולך וגובר, גם בתחומים התרבותיים – ערכיים – פוליטיים, התרחקות של מחנה חשוב מהזרם המרכזי, ודאי הסתגרות וניכור מצדו, יפגעו קשות בערך האחדות הלאומית ובביטוייו המעשיים בתחום הביטחון. סוגיית מערכת היחסים בין צה"ל לשייכות ההסדר כבר הועמדה על סדר היום הצה"לי והציבורי

לעתידו של צה"ל. היא עומדת, בצורה זו או אחרת, על סדר היום זה שנים. עם זאת, גם אם אפשר להניח שצה"ל ימשיך במגמות של התמקצעות, בצד הפרטה של מערכים שוליים לליבתו הייעודית וגם בתיקון במערך המילואים שלו, הוא יישאר גם להבא במהותו "צבא עם", במובן של גיוס חובה אוניברסלי (במגבלות) ואפיונו כארגון הנהנה מדימוי של מי שניצב מעל לחלוקה הפוליטית, המעמדית, העדתית והמגדרית של החברה הישראלית-היהודית. דימוי זה הקנה לצבא יוקרה, משאבים והשפעה פוליטית. לא הפינוי של המתנחלים ולא עמידה באתגרים דומים בעתיד ישללו מצה"ל וממקבלי ההחלטות את האינטרס היסודי והעמוק לשמרו ככזה לאורך שנים, גם במחיר של פשרות.

■ ובמישור מעשי יותר: האם בשל לקחי ההינתקות יבנה צה"ל את כוחו בצורה שונה? בשלב זה אין סימנים לכך. אדרבה, צה"ל הוכיח שבהינתן משימה ברורה וזמן מספיק לתכנון ולהתארגנות, הוא יודע לאלתר ולבנות כוחות משימה מתוכו. בניית יחידות אד-הוק גדולות, על בסיס משרתי הקבע ויחידות העורף של הצבא, הוכיחה את עצמה לא רק במשימה האחרונה, אלא גם שהמאגר אינו נדלה ויהיה אפשר להשתמש בו ובדוגמתו גם בעתיד, ובכלל זה במשימות של סדר ציבורי ומטלות אזרחיות החורגות מהדפוסים המקובלים של משימות קרביות נגד אויב ויריב חיצוני. יתר על כן, שוב הוכח כי צה"ל צריך לבנות את עצמו גנרית לשלל של משימות, שונות זו מזו באופיין ובנשוא המאמץ, ללא הגדלת הכוח. לקח זה נלמד בצה"ל זה זמן, בעיקר בשל המעבר מתפקוד במלחמות סדירות לינאריות למלחמות א-סימטריות בעצמות נמוכה. המשימה הנוכחית של התמודדות עם אובייקט אזרחי פנימי רק מדגישה כיוון הכרחי זה.

■ סוגיית הסרבנות התגלתה בדיעבד בסך הכול, מהבחינה הכמותית, כשולית יחסית. על פי דיווחי הרמטכ"ל וראש אכ"א לוועדת חוץ וביטחון,¹² שישים ושלושה חיילים סירבו פקודה בהינתקות, עשרים וארבעה מהם משרתים

בישיבות ההסדר. חמישים מתוך שישים ושלושה החיילים שסירבו פקודה הם חיילים בשירות סדיר, שמונה בשירות קבע (מהם חמישה קצינים, והבכיר שבהם הוא רב-סרן במערך הלוגיסטי) וחמישה הם חיילי מילואים. אין פירוש הדבר כי

הסכנה לגל סרבנות גדול הרבה יותר לא הייתה אמתית. מכל מקום, הצבא התייחס לאפשרות זו בחומרה רבה ונערך במאמץ רציני של הסברה וארגון לסכלה מבעוד מועד. כך למשל אמר הרמטכ"ל בריאיון לגלי צה"ל ב-14 באוגוסט כי הסרבנות היא "אחד האירועים היותר מסוכנים בצבא [...] סרבנות, אם לא מטפלים בה כשהיא תופעה קטנה, יכולה להפוך לתופעה הרסנית. הסרבנות מכילה בתוכה משהו שאנחנו לא יכולים לקבל – יצירת מיליציות בתוך צה"ל". מכל מקום, אפשר לשער כי המספר הקטן יחסית של סרבנים קשור גם לעובדה שבמעגל הפינוי הראשון, שהיה בחיכוך המידי עם המתפנים, שימשו בעיקר חיילים ומשרתי קבע מיחידות מאולתרות ושוטרים, כאשר יחידות החי"ר – עתירות לוחמים חובשי כיפות סרוגות – הופנו למעגלי האבטחה המרוחקים יותר, בשל תקיפה אפשרית של פלסטינים. מכל מקום, מיעוט הסרבנים מאפשר לצה"ל להחליט שלא להכריע או לדחות את הטיפול בסוגיה העקרונית של מסלול השרות הייחודי של בני הישיבות. במצב הרגיש הנוכחי במרקם היחסים בין צה"ל ובין המחנה הדתי הלאומי, שנסקר לעיל, מן הראוי לחזק את ידי אלה הקוראים להמשך שילובם בממלכתיות הישראלית (ראו למשל את דבריו של הרב יובל שרלו באתר "מורשת", שאלות ותשובות, 17 בספטמבר 2005 שקבע כי "נקודת המוצא היא ללכת לישיבת הסדר, וכך להשפיע הן על השרות הצבאי שיהיה טוב יותר והן על עולם התורה שיהיה טוב יותר"). יותר מרמז בכיוון זה אפשר למצוא בדבריו של תת-אלוף טל רוסו, מפקד האוגדה שהייתה מופקדת על פינוי ארבע ההתנחלויות בצפון השומרון, בריאיון ל-**מעריב**¹³. לשאלה אם עכשיו, כמפקד, היה רוצה לקבל פלוגות חדשות של תלמידי ישיבות ההסדר, אמר רוסו כי "אני אישית הייתי לוקח אותם מתוך מחשבה שצריך לחבר אותם לצה"ל. אבל אני מעריך שבמצב הנוכחי רוב מפקדי החטיבות היו מעדיפים שלא לקחת בני ישיבות, אם היתה להם אפשרות לבחור. את זה אנחנו צריכים לתקן".

■ סוגיה חשובה נוספת קשורה בשילוב ובשיתוף הפעולה בין צה"ל למשטרת ישראל. לא סוד הוא שבראשית הדרך העדיפו קברניטי שני הגופים להטיל את עיקר המשימה

הערות

1. **הארץ**, 25 באוגוסט 2005.
 2. **מוסף הארץ**, 9 בספטמבר 2005.
 3. **ידיעות אחרונות**, מינה צמח, 26 באוגוסט 2005.
 4. גם לאחר ביצוע ההינתקות עדיין התנגדו לה 37.8% מהציבור הישראלי ו-41.3% מהציבור היהודי, לפי סקר אוגוסט 2005 של מרכז תמי שטינמץ באוניברסיטת תל אביב.
 5. ארי שביט ויאיר שלג, **מוסף הארץ**, 22 ביולי 2005.
 6. אתר "מורשת", שאלות ותשובות, 11 בספטמבר, 2005.
 7. יאיר שלג, **הארץ**, 22 ביולי, 2005.
 8. ynet, 19 באוגוסט 2005.
 9. **הצופה**, 22 בספטמבר, 2005.
 10. סקר של מינה צמח **בידיעות אחרונות**, 19 באוגוסט, 2005, מצא כי שמונים ותשעה אחוזים מהנשאלים העניקו ציון טוב מאוד וטוב למשטרה ולצה"ל על תפקודם במשך הפינוי בגוש קטיף. על פי סקר **מעריב** וטלסקר שפורסם ב-24 באוגוסט, 2005 העניקו הנשאלים את הציון 8.8 מתוך 10 לחיילים ולשוטרים על תפקודם בביצוע ההינתקות. סקר של מרכז תמי שטינמץ, אוניברסיטת תל אביב, מאוגוסט 2005 מצא כי 77.3% מהנשאלים סבורים שכוחות הביטחון גילו מידה רבה או רבה מאוד של התחשבות בעת הפינוי, לעומת 9.1% שהעריכו את מידת התחשבותם כמועטה או מועטה מאוד. מנתונים אחרונים אלה אפשר להסיק כי גם בין אלו שהתנגדו להינתקות החד-צדדית, ארבעים ואחד אחוזים בערך מכלל הציבור היהודי, היו רבים שהעריכו כחיובית את התנהגות כוחות הביטחון.
 11. ראו למשל את מאמרו של יגיל לוי ב-**הארץ**, 31 באוגוסט 2005, שהוא טוען בו בין היתר כי "לא יהיה זה מופרך להניח שהצלחת ההינתקות רק תאיץ את התיקון היסודי והמרחיק לכת שכבר מתוכנן במערכי החובה והמילואים. תיקון זה מבסס בהדרגה את דגם הגיוס על יסודות מקצועיים, בררניים ואף התנדבותיים בחלקם. בכך ינסה הצבא למנף את ההתמקצעות כדי לצמצם את חשיפתו ללחצים פוליטיים המחלחלים לשורותיו".
 12. 8 בספטמבר, 2005.
 13. **מעריב**, 26 באוגוסט, 2005.
- על השני. עם זאת, מגבלות הסד"כ [סדר הכוחות] ויעילות המערכת, הטילה את הפור להובלת המהלך על ידי צה"ל, כאשר המשטרה מתארגנת היטב לשילוב מערכות יעיל. הלחץ כאן ברור וחשוב. לאחר ההצלחה שרשם לעצמו צה"ל בלחימה בטרור במשך האנתפאדה השנייה, במידה לא מעטה עקב שיתוף הפעולה המבצעי ההדוק עם השב"כ, באה עתה פרשת ההינתקות והבהירה כי אפשר גם להפיק תועלת מערכתית משתוף פעולה מבצעי גם עם המשטרה. עבור רבים בצה"ל יש בכך משום גילוי וחינוך. הלחץ החשוב בכך הוא שגם בעתיד, שוב, עם הכנה מתאימה וקפדנית, אפשר יהיה לנצל את היכולת המשולבת במשימות אזרחיות ואזרחיות למחצה, אגב הסתמכות על המקצועיות שהפגינו יחידות המשטרה ששולבו במהלך (מג"ב, יס"ם).
- שאלה אחרת לגמרי היא מה מתוך הביטחון העצמי, ההצלחה והיוקרה שזכתה לה עקב ביצועה במשך הפינוי, תוכל המשטרה לקחת עמה גם למשימות הייעודיות המובילות שלה, בעיקר בתחומי המלחמה בפשיעה. יש אולי לקוות כי במסגרת חשיבה עתידית על העתקת סדרי עדיפות ברמה הלאומית תזכה גם משטרת ישראל מפרות הישגיה. מכל מקום, ככל שלמשטרה יהיו יותר יכולות מגוונות להפעיל בגמישות את הכוח שברשותה גם למשימות של אכיפת חוק וגם בתחומי הסדר הציבורי, כן תצטרך מדינת ישראל להיעזר פחות בצה"ל למשימות אזרחיות בגבולות הקונצנזוס, ומגמה זו ראויה לעידוד.

והארה אחרונה, בנימה אופטימית וזהירה...

"ההינתקות תאפשר לנו מבט פנימה. סדר היום הלאומי שלנו ישתנה. המדיניות הכלכלית תתפנה לטפל בסגירת הפערים החברתיים ובמאבק אמיתי בעוני. נקדם את החינוך ונגביר את הביטחון האישי של כל אזרח במדינה".

את הדברים החשובים האלה אמר ראש הממשלה ב-15 באוגוסט בנאום לאומה. אם תנצל מדינת ישראל את ההינתקות למימוש יעדים אסטרטגיים אלה, תירשם יזמת ההינתקות כצומת דרכים מכונן בתולדותיה של מדינת ישראל. לחלופין, אם יתברר בדיעבד שלא כך הוא ורק מילים היו אלה, יהיה רישומה המצטבר של ההינתקות על דמותה ועל דפוסי התנהלותה של החברה הישראלית נמוך הרבה יותר.